

ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИК ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ХАЧАТРЯН Валентина¹, СТРАТІЙЧУК Вікторія²

¹ Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

<https://orcid.org/0000-0003-0620-3223>

e-mail: v.khachatryan@vtei.edu.ua

² Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

<https://orcid.org/0000-0002-9754-5028>

e-mail: v.stratiichuk@vtei.edu.ua

У статті здійснено компаративний аналіз сутності поняття «політика формування оборотних активів» з точки зору сучасних науковців. На основі сутнісних характеристик вчених та власних пропозицій сформульовано удосконалене поняття «політика формування оборотних активів підприємств торгівлі». Запропоновано модернізовану типологію політик формування оборотних активів підприємств торгівлі, зокрема помірно політику запропоновано поділити на три види: помірно стимулюючу, помірно стримуючу та помірно врівноважену залежно від здатності підприємств підтримувати певний рівень загальної ліквідності, а також виокремлення критеріїв вибору типу політики формування оборотних активів (загальна ліквідність, рентабельність оборотних активів, тривалість операційного циклу).

Ключові слова: оборотні активи, політика формування оборотних активів, підприємство торгівлі, рентабельність, ліквідність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-2>

Стаття надійшла до редакції / Received 11.09.2025

Прийнята до друку / Accepted 10.10.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективність функціонування сучасних підприємств торгівлі базується на здійсненні операційної діяльності, яка, зважаючи на специфіку галузі, полягає у реалізації товарів та послуг, що напряду пов'язано із використанням оборотних активів. Зважаючи на це, оборотні активи відіграють важливу роль в забезпеченні ефективності та результативності функціонування підприємств торгівлі. Раціональність, ефективність та результативність використання оборотних активів, перш за все, базується на створенні оптимального їх обсягу та структури, адже недостатньо економічно обґрунтована політика формування оборотних активів призводить до зниження ліквідності, платоспроможності, рентабельності, прибутковості тощо. Внаслідок занадто високої питомої ваги даного виду економічних ресурсів навіть незначні зміни обсягу та структури оборотних активів підприємств торгівлі можуть призвести до помітного впливу на результати функціонування підприємства. В свою чергу, низький обсяг та питома вага оборотних активів сповільнюють чи обмежують реалізацію операційної діяльності, що часто призводить до зниження ефективності використання оборотних активів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання вибору обґрунтованої політики формування оборотних активів є об'єктом наукових досліджень низки науковців, серед яких іноземні вчені Van Horne, James C., Brigham, E.F., Gapenski, L.C., Dave, P.R., які досліджували теоретичні основи формування складу оборотних активів та вибору політики формування оборотних активів. Українські вчені Бланк І.О., Близнюк О., Власова Н.О., Ситник Г.В., Сіфурова А., Стратійчук В.М., Хачатрян, В.В. та інші провели дослідження особливостей формування оборотних активів підприємств торгівлі зважаючи на специфіку їх діяльності.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на вагомий внесок сучасних вчених, мінливі умови господарювання створюють нові виклики для операційної діяльності підприємств торгівлі, що зумовлюють необхідність подальшого дослідження політики формування підприємств торгівлі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є удосконалення типів політик формування оборотних активів підприємств торгівлі в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В сучасній економічній та фінансовій літературі значне місце приділяється обґрунтуванню теоретичних основ політики формування оборотних активів. Сутність політики формування оборотних активів сучасні вчені трактують по-різному.

Вітчизняна науковиця Власова Н.О. визначає політику формування оборотних активів як систему принципів, методів обґрунтування та прийняття господарських рішень, що стосуються формування оптимального обсягу та структури оборотних активів відповідно до визначених критеріїв або цілей [6, с. 36]. На нашу думку, дане трактування є цілком влучним, дозволяє враховувати необхідність оптимізації структури оборотних активів у процесі реалізації політики їх формування. Позитивним елементом даної дефініції є спрямування політики формування оборотних активів на досягнення цілей, зважаючи на ефективність застосування сучасними підприємствами методів та інструментів управління побудованих на цільових орієнтирах.

Науковці Близнюк О., Сіфурова А. розглядають політику формування оборотних активів з іншої точки зору, вони вважають, що політика формування оборотних активів побудована на використанні варіацій співвідношення ефективності їх використання та існуючих ризиків, що зумовлює визначення загального обсягу оборотних активів та їх рівня відносно обсягу операційної діяльності [4, с. 68]. Дане трактування опирається на результативні фактори політики формування оборотних активів, на нашу думку, його недоліком є відсутність сутнісної характеристики щодо визначення складу та структури оборотних активів. Застосування виділеної науковцями ознаки «визначення рівня оборотних активів відносно обсягу операційної діяльності», на нашу думку, є недоцільним для підприємств сфери торгівлі, адже їх операційна діяльність забезпечується лише використанням оборотних активів.

Вітчизняний науковець, професор Бланк І.О. визначає політику формування оборотних активів з точки зору системного підходу до управління підприємством та відзначає, що політика формування оборотних активів базується на загальній філософії фінансового управління підприємством щодо визначення припустимого співвідношення рівня доходності підприємства та ризику, що супроводжує реалізацію його фінансової діяльності [3, с. 180]. Ми вважаємо, що дане трактування цілком вірно показує системність політики формування оборотних активів, яка не може існувати ізольовано від інших економічних процесів підприємства. Позитивним моментом є також спрямування реалізації політики формування оборотних активів на досягнення планових показників доходності в процесі нівелювання рівня ризику.

Доповнюючи сутнісну ознаку Бланка І.О., який відзначав, що політика формування оборотних активів базується на філософії фінансового управління підприємством, вважаємо за доцільне трактувати політику формування оборотних активів як необхідний елемент стратегії управління оборотними активами підприємства, що дозволить підкреслити інтегральний характер процесу управління оборотними активами, а також провести паралелі між формуванням необхідного обсягу і складу оборотних активів та досягненням стратегічних цілей управління ними.

Також важливим аспектом формування оборотних активів є дуалістичний характер даного процесу, який, з одного боку, включає формування необхідного обсягу та складу оборотних активів, з іншого ж боку, пошук джерел фінансування визначеного обсягу оборотних активів. В даному контексті в процесі формування оборотних активів необхідно враховувати можливість підприємства фінансово забезпечити формування необхідного обсягу та складу оборотних активів, адже без підбору джерел фінансування неможливо сформувати запланований необхідний обсяг оборотних активів. Таким чином, ми пропонуємо сутнісною ознакою політики формування оборотних активів визначити «забезпечення взаємозв'язку між формуванням та фінансуванням оборотних активів».

Ключові сутнісні характеристики поняття «політика формування оборотних активів підприємства торгівлі» зображено на рис. 1.

Враховуючи усі запропоновані ознаки, політику формування оборотних активів підприємства торгівлі варто визначати як елемент стратегії управління оборотними активами підприємства торгівлі, що забезпечує взаємозв'язок між формуванням та фінансуванням оборотних активів, включає систему методів, принципів та критеріїв ідентифікації необхідного обсягу та складу оборотних активів відповідно до встановлених цільових критеріїв та поставлених завдань.

Рис. 1. Сутнісні характеристики поняття «політика формування оборотних активів»

З метою практичного застосування та диверсифікації видів політики формування оборотних активів, науковці пропонують її класифікувати. В традиційній теорії фінансового менеджменту, науковці виділяють три типи політики формування оборотних активів: агресивну, помірну та консервативну. Проте специфіка використання кожного типу політики формування оборотних активів різних вчених дещо відрізняється.

Американські науковці Джеймс К., Ван Хорн досліджуючи дане питання вважали, що процес формування оборотних активів повинен базуватися на балансуванні рівня рентабельності та ризику, що полягає у максимізації рентабельності за умов мінімізації рівня ризику. Науковці встановили, що зростання обсягів виробництва чи реалізації призведе до зниження темпу приросту обсягу оборотних активів, що пояснили необхідністю більшої кількості оборотних активів на початковій стадії операційного процесу, порівняно із обсягом виробництва чи реалізації та зниження рівня необхідності у значних обсягах оборотних активів в процесі нарощення ефективності їх використання [2, с. 367].

Опираючись на дані дослідження, американські науковці Джеймс К. Ван Хорн виділили три типи стратегій формування оборотних активів: стратегія «А» (консервативна), стратегія «Б» (помірна) та стратегія «В» (агресивна). Сутність консервативної стратегії полягає у наявності великих обсягів оборотних активів, що призводить до високого рівня ліквідності підприємства, проте низького обсягу рентабельності. В свою чергу, агресивна стратегія навпаки характеризується орієнтацією на приріст рентабельності, що спричиняє зниження платоспроможності та ліквідності, та як наслідок зростання економічних ризиків. На думку авторів, оптимізація рівнів рентабельності та ліквідності лежить в основі помірної стратегії, проте даний вид політики формування оборотних активів окремо авторами не виділяється, лише як перехідний етап від консервативної до агресивної політики і навпаки [2, с. 368].

Виділені науковцями типи політики формування оборотних активів є базовими та характеризують способи формування обсягу та структури оборотних активів залежно від умов господарювання та цілей використання оборотних активів.

Зазначені вище типи політики формування оборотних активів обґрунтовувала велика кількість науковців дещо модифікуючи їх назви та сутність. Так, американські науковці Ю. Брігхем та Л. Гаспенські виділили альтернативні стратегії інвестування в оборотні активи: обережну, обмежувальну та помірну [1, с. 265]. Основним критерієм вибору типів політики науковці вважали обсяг оборотних активів, необхідних для підтримки необхідного обсягу виробництва, чи у випадку підприємств торгівлі обсягу реалізації.

Обережна стратегія характеризується наявністю великих обсягів оборотних активів, в тому числі грошових коштів, товарно-матеріальних запасів та цінних паперів, приріст обсягів реалізації стимулюється за рахунок кредитів, що спричиняє зростання дебіторської заборгованості. На відміну від вище зазначеної стратегії, обмежувальний тип політики навпаки передбачає зведення до мінімуму обсяг оборотних активів. В свою чергу помірна політика є середньою ланкою між двома охарактеризованими вище та дозволяє балансувати обсяг оборотних активів залежно від умов господарювання. Науковці відмічають, що використання обмежувальної стратегії призводить до

прискорення обертання оборотних активів, тоді як обережна стратегія призводить до зростання періоду обороту внаслідок обертання великого обсягу оборотних активів [1, с. 264].

Таким чином, можна ототожнити типи політики Ю. Бріггема та Л. Гаспенскі із виділеними попередніми науковцями, адже обережна та консервативна, а також агресивна та обмежувальна стратегії характеризуються ідентичними ознаками стосовно обсягу оборотних активів. Проте різні науковці досить точно охарактеризували дані типи політики з огляду на різні критерії: в першому випадку – це ліквідність та рентабельність, у другому – швидкість обертання оборотних активів.

Вітчизняний науковець І.О. Бланк погодуючись із думкою попередніх авторів виділяє також три типи політики формування оборотних активів: консервативну, помірну та агресивну [3, с. 180]. Доповнюючи думки вище зазначених вчених Бланк І.О., досить ґрунтовно описує помірний тип політики, на відміну від попередніх науковців, які виділяли його лише як перехідну ланку між консервативним та агресивним типами політики. Основними критеріями науковця у трактуванні економічної характеристики типів політики формування оборотних активів є обсяг страхових резервів оборотних активів, рівень ризику та ефективність їх функціонування.

Консервативний підхід дозволяє повністю задовольнити потребу підприємства у оборотних активах для забезпечення операційної діяльності та створення високих обсягів їх страхових резервів у випадку виникнення непередбачуваних обставин. Зазначений тип політики дозволяє мінімізувати ризики за рахунок негативного впливу на ефективність використання оборотних активів. Помірний підхід до формування оборотних активів характеризується також забезпеченням в повному обсязі потреби в оборотних активах для здійснення поточної діяльності, а також формування оптимального обсягу резервів оборотних активів, що дозволяє балансувати рівень ризику із рівнем ефективності використання оборотних активів. Агресивний тип політики зводиться до мінімізації страхових резервів оборотних активів. Такий підхід, на думку автора, є найбільш ризиковим, адже при виникненні найменших збоїв операційного циклу підприємство може зазнати значних фінансових втрат, проте при безперебійному функціонуванні такий підхід є найбільш ефективним для підприємства [3, с. 180].

На нашу думку, даний науковець провів чіткі паралелі між рівнем ризику та існуванням страхової суми оборотних активів, адже в усіх трьох випадках операційна діяльність підприємства є повністю забезпеченою оборотними активами, тому на вибір політики напряму залежить від умов господарювання підприємства та можливостей виникнення непередбачуваних ситуацій.

Запропонуємо удосконалену типологію політик формування оборотних активів підприємств торгівлі України на рис. 2.

Рис. 2. Типологія політик формування оборотних активів підприємства торгівлі

* запропонувано авторами

Зважаючи на те, що, згідно класичного економічного змісту, помірна політика формування оборотних активів передбачає пошук оптимального співвідношення показників рентабельності та ліквідності, ми пропонуємо розділити даний вид політики формування оборотних активів на три окремих види: помірна політика із забезпеченням високої ліквідності та помірна політика із забезпеченням низької ліквідності та врівноважена помірна політика із середнім рівнем ліквідності.

Перший тип політики формування оборотних активів – стимулююча, що характеризується високим рівнем ліквідності оборотних активів та забезпечує середню чи високу частку оборотних активів у загальній сумі активів (близько 50% та більше) та призводить до високого рівня рентабельності при низькому рівні оборотності оборотних активів. Такий процес можливий завдяки формуванню значного обсягу оборотних активів необхідних для операційної діяльності, що супроводжується зниженням оборотності оборотних активів та забезпечує високу ліквідність, проте даний обсяг містить мінімальні страхові резерви, що не стримують приріст рентабельності даного підприємства. Як показує практика, сьогодні такий тип політики зустрічається досить часто завдяки високому ступеню ризиків сучасних умов господарювання, які підприємства намагаються нівелювати завдяки підтримці високого рівня ліквідності, проте намагаються це зробити не зашкодивши приросту рентабельності підприємства.

Наступним типом політики варто визначити стримуючу політику формування оборотних активів. Даний тип політики характеризується низьким рівнем ліквідності, завдяки малій частці оборотних активів у загальному обсязі активів підприємства, що забезпечує прискорення оборотності існуючого незначного обсягу оборотних активів, проте дане прискорення оборотності не призводить до приросту рентабельності, а навпаки – скорочує її. Така ситуація пояснюється низькою часткою страхових резервів оборотних активів, що під впливом зовнішніх змін призводить до скорочення ефективності діяльності підприємства.

Третім видом помірної політики ми пропонуємо виділити врівноважену політику формування оборотних активів, яка характеризується середніми значеннями ліквідності, рентабельності та тривалості операційного циклу. Така політика можлива за умови сталого розвитку підприємства та незмінності умов його функціонування. Проте сьогодні досягти такого рівня результативності використання оборотних активів підприємствам торгівлі досить важко завдяки складним умовам господарювання, впливу нестабільної економічної, фінансової та політичної ситуації в країні. Тому, можемо трактувати даний вид політики формування оборотних активів як цільовий для сучасних підприємств торгівлі України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, на основі обґрунтування теоретичних основ формування оборотних активів підприємств торгівлі, запропоновано розширення основних типів політик формування оборотних активів, а саме поділ найбільш застосовуваного типу опірної політики на помірну стимулюючу, помірну стримуючу та помірну врівноважену залежно від здатності підприємств підтримувати певний рівень загальної ліквідності, а також виокремленні критеріїв вибору типу політики формування оборотних активів (загальна ліквідність, рентабельність оборотних активів, тривалість операційного циклу). Розподіл помірної політики на підвиди дозволить керівництву підприємства торгівлі адаптувати свою фінансову стратегію, обираючи збалансований шлях між мінімізацією ризиків та максимізацією прибутковості, залежно від поточної економічної ситуації та галузевих особливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Brigham, E.F., Gapenski, L.C. and Dave, P.R. (1999) *Intermediate Financial Management*. 6th Edition, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publisher, Fort Worth, p. 327.
2. Van Horne, James C. *Fundamentals of financial management: 13th ed. Corporations Finance*. 714 p.
3. Бланк І.О. *Фінансовий менеджмент: навчальний курс*. Київ: Ніка-Центр, 2014. 656 с.
4. Близнюк О., Сіфурова А. Управління оборотним капіталом підприємств торгівлі з позиції функціонально-відтворювального та структурно-класифікаційного підходів. *Економічний аналіз*. 2019. Том 29. №1. С. 68-77.
5. Стратійчук В.М. Концептуалізація поняття «політика фінансування оборотних активів підприємства торгівлі». *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2020. Volume 8, No. 4. P. 111-115.
6. Управління оборотними активами на підприємствах роздрібної торгівлі : монографія / Н. О. Власова та ін. Харків : ХДУХТ, 2014. 258 с.
7. Хачатрян, В. В., Стратійчук В. М. Інноваційні підходи до розробки політики фінансування оборотних активів корпорацій в умовах кризи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 5 (334). С. 412-417.

REFERENCES:

1. Brigham, E.F., Gapenski, L.C. and Dave, P.R. (1999) Intermediate Financial Management. 6th Edition, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publisher, Fort Worth, p. 327.
2. Van Horne, James C. Fundamentals of financial management: 13th ed. Corporations Finance. 714 p.
3. Blank I.O. (2014). Finansovyy menedzhment [Financial Management] navchal'nyy kurs. Kyiv: Nika-Tsentr, 2014. 656 p.
4. Blyznjuk O., Sifurova A. (2019). Upravlinnja oborotnym kapitalom pidpryjemstv torgivli z pozycii funkcionalno-vidtvorjuvalnogo ta strukturno-klasifikacijnogo pidhodiv [Management of working capital of trade enterprises from the point of view of functional-reproductive and structural-classification approaches]. *Ekonomichnyj analiz*, vol. 29/1, pp. 68–77.
5. Stratiychuk V.M. (2020). Kontseptualizatsiya ponyattya «polityka finansuvannya oborotnykh aktyviv pidpryemstva torhivli» [Conceptualization of the concept of "policy of financing current assets of a trade enterprise"]. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2020. Volume 8, No. 4. P. 111-115.
6. Vlasova, N. O. ta in. (2014). Upravlinnja oborotnymi aktyvamy na pidpryjemstvakh rozdribnoi' torgivli [Management of current assets at retail enterprises]. Harkiv: HDUHT [in Ukrainian].
7. Khachatryan, V. V., Stratiychuk V. M. (2024). Innovatsiyni pidkhody do rozrobky polityky finansuvannya oborotnykh aktyviv korporatsiy v umovakh kryzy [Innovative approaches to developing a policy of financing current assets of corporations in times of crisis]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. 2024. № 5 (334). P. 412-417.

TYPOLOGY OF POLICY FORMING CURRENT ASSETS OF TRADING ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

KHACHATRYAN Valentyna, STRATIICHUK Viktoriia
Vinnitsia Institute of Trade and Economics of SUTE

The article provides a comparative analysis of the essence of the concept of "current assets formation policy" from the point of view of modern scientists. Based on the essential characteristics of scientists and our own proposals, an improved concept of "current assets formation policy of trade enterprises" formulated. The current assets formation policy of trade enterprises is an element of the current assets management strategy of a trade enterprise, which ensures the relationship between the formations and financing of current assets, includes a system of methods, principles and criteria for identifying the required volume and composition of current assets in accordance with the established target criteria and tasks. Considering that, according to the classical economic content, a moderate current assets formation policy involves finding the optimal ratio of profitability and liquidity indicators. We propose to divide this type of current assets formation policy into three separate types: a moderate policy with high liquidity and a moderate policy with low liquidity and a balanced moderate policy with an average level of liquidity. The first type of moderate policy of current assets formation is stimulating, characterized by a high level of liquidity of current assets, which provides an average or high share of current assets in the total amount of assets (about 50% or more) and leads to a high level of profitability with a low level of turnover of current assets. The next type of policy proposed to define a restrictive policy of current assets formation. This type of policy characterized by a low level of liquidity, due to a small share of current assets in the total volume of assets of the enterprise. It ensures the acceleration of the turnover of the existing insignificant volume of current assets; however, this acceleration of turnover does not lead to an increase in profitability, but on the contrary - reduces it. The third type of moderate policy is a balanced policy of current assets formation, which characterized by average values of liquidity, profitability and duration of the operating cycle.

Keywords: current assets, current assets formation policy, trading enterprise, profitability, liquidity.